

NOTES DOCUEMNTALS SOBRE JOAN PUJOL FONTANET, ÀLIES PANXAMPLA

CARME PONS LOSCOS

NOTES DOCUMENTALS SOBRE JOAN PUJOL FONTANET, ÀLIES PANXAMPLA

Carme PONS LOSCOS

Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre

Entre l'octubre i el desembre del 2008 vaig participar en les tasques d'actualització i la reelaboració de l'inventari de l'arxiu municipal d'Alfara de Carles, promogudes per l'Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre.

Una bona part del fons, la de més valor històric (segles XVII, XVIII i XIX), durant molts anys havia estat desada en males condicions i restava oblidada i ignorada. La majoria d'aquesta documentació estava malmesa, alguna, fins i tot, en condicions irrecuperables.

Entre el gruix documental es van trobar un parell de documents que són l'objecte del present article. Es tracta de dos expedients de quintes referits al bandoler Joan Pujol Fontanet, més conegut com a Panxampla.

Val a dir que, tot i ser Panxampla un personatge molt popular dins l'ideari social de les Terres de l'Ebre, desconexem en realitat aspectes cabdals de la seva biografia. Comptem amb algunes referències bibliogràfiques, més literàries que històriques, però encara ens manca un estudi rigorós basat en proves documentals. Mossèn Castillo (capellà destinat a Alfara de Carles a la dècada de 1950) ens mostra un Panxampla assassí amb una ànima encaminada directament cap a l'infern¹. Gerard Vergés l'inclou en una de les seves "Tretze biografies" amb algun apunt o pinzellada de la seva vida². I ja més recentment J. J. Rovira Climent ens en fa una nova aportació amb un gran èxit editorial³, a on redescobreix els llocs vinculats amb el bandoler tot incorporant entrevistes amb informats que per tradició oral n'han obtingut alguna informació.

Fins ara, però, tota la documentació emprada per desvetllar la vida de Joan Pujol Fontanet s'ha limitat a 1) les seves partides de defuncions i les del seu fill nascut a Carcassona, 2) la seva partida de bateig, 3) la partida de naixement del seu fill, 3) algunes notícies aparegudes a la premsa general i local del moment, i 4) un petit

1 CASTILLO VELILLA, Antonio. *Panxampla. Novela histórica del siglo XIX*. Ed. Antonio Castillo, Barcelona, 1962.

2 VERGÉS PRÍNCIP, Gerard. *Tretze biografies imperfectes*, Barcelona 1986.

3 ROVIRA CLIMENT, JJ. *Panxampla, bandoler o fugitiu?* Cooperativa Dertosenca, Tortosa 1995

i valuós diari escrit al revers d'unes paperetes electorals fet per un veí d'Alfara de Carles on s'expliquen alguns dels fets comesos per Panxampla al territori.

És a dir que, exceptuant la documentació esmentada, el gruix d'informació o de material que s'ha emprat per escriure les obres sobre Panxampla ha estat la recollit a través de la tradició oral que s'ha anat passant de pares a fills. D'aquí ve la importància de la troballa dels dos expedients com a una nova prova documental.

El primer document, de 1877, tracta sobre l'allistament de l'encara Juan Pujol Fontanet. El segon, de 1879, Panxampla ja es declarat pròfug per haver eludit de fer el servei militar.

Document n. 1:

“Expediente de quintas correspondiente al citado año de todos los mozos de la mencionada villa que han sido incluidos en el sorteo para el reemplazo del servicio de las armas en virtud de la circular del Ministerio de la Gobernación de fecha 11 de enero del mismo año⁴.”

Reunits l'alcalde, Valentí Fontanet Fontanet; altres membres del consistori; el rector de la parròquia, Josep Voltes, i el secretari van donar curs a l'acte administratiu de l'allistament, segons el capítol 5è de la llei vigent del moment i la circular del Ministeri de Governació que dicta totes les regles corresponents. Per elaborar el llistat dels mossos susceptibles de fer el servei militar, tots aquells que durant el 1877 complien 20 anys, calia tenir present el padró municipal i els llibres parroquials, d'aquí la presència també del rector.

Un cop fet el llistat s'ordenava per dates de naixement de manera que cadascú tenia un número previ al sorteig. La relació de l'allistament contenia el nom complet del noi, la data de naixement, el nom dels pares i el carrer on vivia.

Aquell any hi va haver un total de 10 nois cridats a files al poble d'Alfara de Carles.

4 Arxiu Municipal d'Alfara de Carles, caixa 1514.

N.	Nom mossos	Dates naixement	Edat	Nom dels pares	Carrer on viuen
1	Manel Andreu Estrada	22-01-1857	19	Josep/Josepa	de Dalt
2	Agustí Fontanet Adell	17-02-1857	19	Salvador/Felipa	de Dalt
3	Francesc Adell Fontanet	05-04-1857	19	Francesc/Maria	Nou
4	Joan Pujol Fontanet	23-04-1857	19	Antoni/Magdalena	Rosa
5	Bautista Sánchez Fontanet	9-05-1857	19	Bautista/Vicente	de Dalt
6	Pere Adell Casals	30-05-1857	19	Agustí/Francesca	de Dalt
7	Josep Povill Adell	8-06-1857	19	Francesc /Valentina	Plaça
8	Josep Barberà Pujol	20-06-1857	19	Mariano/Josepa	Nou
9	Mariano Fontanet Solé	12-10-1857	19	Joan /Joaquina	
10	Josep Fontanet Adell	8-11-1857	19	Mariano/Josepa	Paüls

A Joan Pujol i la resta de companys els citen per al 4 de febrer, per si s'ha de fer alguna rectificació a l'allistament, i el 4 de març es procedeix a fer el sorteig.

En un edicte de l'alcalde del 25 de març de 1877 s'insta els sortejats perquè l'1 d'abril a les 10 del matí compareguin a la casa consistorial a fi de procedir al judici d'exempcions i a la declaració de soldats. Tots ells havien d'estar-hi presents, se'ls tallava i era el moment en què podien declarar algun impediment que fos considerat vàlid perquè es quedessin exempts del servei militar.

Joan Pujol Fontanet, de 1,66 m, va al·legar ser fill de vídua pobra, tenir un germà servint ja a l'exèrcit i un altre germà menor d'edat, Antonio, als quals havia de mantenir. Reconeix que la seva mare té tres peces de terra i una casa, però, assenyalava que el benefici de les finques és molt poc.

L'Ajuntament d'Alfara de Carles, emparant-se en els articles 76 i 77 de la llei anomenada de *Reemplazos*, del 26 de gener de 1856, el declara exempt pels motius declarats, però calia, també, presentar-se davant la Comissió Provincial.

Document n. 2:

“Expediente instruido por el Ayuntamiento de Alfara declarando prófugo al mozo Juan Pujol y Fontanet, quinto con el número 4 por este pueblo en el reemplazo de 1879”

El document comença explicant el que ja sabem: que Joan Pujol va ser declarat exempt del servei militar, situació, però, que per fer-se efectiva calia que es personés davant la Comissió Provincial. Durant els dos anys entre un i altre document el quinto Panxampla no s’hi va presentar. Amb la declaració d’exempció del servei militar es passava provisionalment a la reserva, però durant els tres anys consecutius calia acreditar novament els motius de l’exempció, si no, se li reobria l’expedient i el mosso havia de fer el servei.

El 23 de maig de 1879 la Comissió Provincial li prorroga el termini de presentació fins al 6 de juny, però tampoc s’hi presenta. Se cita la seva mare, Magdalena Fontanet, a l’Ajuntament a fi d’intercedir amb el seu fill perquè es personi al citat organisme i així completar l’expedient de declaració d’exempció del servei militar, alhora que se li comunica que els motius al·legats en el seu dia havien prescrit i que cal que es personi també a l’Ajuntament.

El 13 de juny de 1879 es notifica finalment a la mare de Joan Pujol Fontanet que es declararà pròfug son fill i que té només 24 hores per exposar els motius convenients en la seva defensa. La mare és analfabeta i no pot formular cap defensa per escrit. No obstant això, declara que no en sap res d’ell des que el 30 de setembre de 1878 es va escapar de les presons nacionals del partit. Des de llavors va fugitiu i errant.

Amb les dades que ens aporten aquests documents, podem, doncs, concloure que entre l’11 de gener de 1877, data del sorteig de quintos, i el 17 de juny de 1879, data en què se’l declara oficialment pròfug, Joan Pujol Fontanet va passar de ser d’un ciutadà normal a Panxampla, fugitiu i errant. La documentació no ens és explícita a l’hora de dir-nos quina havia estat la seva falta per haver estat tancat. Ho va estar en una data imprecisa entre el començament de 1877 i mitjans de 1878. Va fugir de la presó el 30 de setembre de 1878, quan tenia 21 anys, i gairebé un any més tard se’l declara pròfug per no complir el servei militar.

5 Arxiu municipal d’Alfara de Carles, caixa 1391